

Jsou všechna intranzitivní slovesa disponována vyjadřovat prezentační význam?
Pohled z hlediska lexikální sémantiky (na anglickém materiálu)

Anotace

Ze sloves vyjadřujících prezentační význam, chápaný jako uvádění nového jevu na scénu, prototypicky v existenciální konstrukci, bylo nejvíce pozornosti věnováno slovesům, která tento význam vyjadřují explicitně (*exist, appear, arrive, emerge* aj.) a slovesům, která prezentační význam implikují (*hover, settle, fly, gleam* aj.). Významným rysem této skupiny je sémantická afinita s podmětem. Předložený výklad zkoumá opačný předpoklad, zda jsou pro prezentační funkci některé slovesné významy afinitní s podmětem nepříznivé. Vybraná sémantická skupina zahrnuje slovesa vyjadřující fyzické a psychické projevy nezávislé na vůli, jako *belch, hiccup, sneeze, wince* aj. Na příkladech z Britského národního korpusu je užití těchto sloves posuzováno z hlediska jejich realizační formy a větného významu, tj. zda daná realizační forma jednou z realizačních forem prezentační věty (existenciální konstrukce, inverze V- S po počátečním adverbium, rematický podmět v gramatické pozici před slovesem (rematický S – V), případně jiná) a zda může být její význam interpretován jako prezentační věta.

Úvod

1. Jak naznačuje název, budu mluvit o větách s intranzitivními slovesy, tj. o větách, které mají jen dva členy, podmět a přísudek, jako *A cold wind was blowing / Vál studený vítr, the wind increased / Vítr zesílil*, nebo tři členy, S – V + obligatorní nebo fakultativní adverbialní určení, jako *The wind was blowing from the north / Vítr vál ze severu, A cold wind was blowing from the north / From the north, a cold wind was blowing / Ze severu vál studený vítr, The woods stretch as far as the railway line Lesy se táhnou až k trati*. V těchto větách mívá intranzitivní sloveso prezentační význam: prezentačním významem se rozumí uvádění nějakého nového jevu na scénu, tj. referent podmětu slovesa vyjadřujícího prezentační význam se v daném kontextu objevuje po prvé, není do kontextu zapojen; kontextová nezapojenost je druhý konstitutivní rys prezentačních vět, tj. prezentační význam slovesa (objevení se na scéně) + kontextová nezapojenost podmětu. V české teorii aktuálního členění větného se tato aktuálněčlenská struktura věty označuje jako prezentační škála (presentation scale) a sloveso jako prezentační (presentational verb). V uvedených příkladech to jsou věty *A cold wind was blowing / Vál studený vítr, A cold wind was blowing from the north / From the north, a cold wind was blowing / Ze severu vál silný vítr*. V českých protějšcích český slovosled umožňuje postavení podmětu na konci věty. Připisuje-li sloveso podmětu nějaký příznak, tj. perspektivuje-li sdělení k predikaci, tj. ke slovesu a/nebo jeho komplementaci / modifikaci, věta představuje druhý základní typ aktuálněčlenské struktury věty, větu (škálu)

kvalifikační. Příznak, v aktuálněčlenském terminologii kvalita (quality), je chápán velmi široce jako děj, stav, kvalifikace, klasifikace aj., tj. všechny slovesné významy kromě prezentačního. Z uvedených příkladů to jsou věty *the wind increased / Vítr zesílil*, *The woods stretch as far as the railway line / Lesy se táhnou až k trati*. V souvislém textu podstatně převažují věty kvalifikační (Adamův korpus 1000 prezentačních vět tvoří z celkového počtu vět v jeho výzkumném materiálu 8,8% (2013:221); v různých textech se zastoupení škál poněkud liší, +/- 2%: 8%-12%, tj. průměr se pohybuje kolem 10%). To ovšem reflektuje skutečnost, že dvou- a třívalenčných sloves je daleko více než sloves monovalentních / intranzitivních. Nerozvinutá struktura S – V je v angličtině obecně řídká, kde je to možné, nahrazuje se strukturou tříčlennou, např. *He rested / He had a rest*.

Podle výsledků dosavadního výzkumu, slovesa vyskytující se v prezentačních větách jsou převážně intranzitivní: v Adamově výzkumném materiálu (Adam 2013) tvoří více než dvě třetiny, 70%. Jeví se k vyjadřování prezentačního významu nejlépe disponována.¹

Pokud jde o specifikaci významu prezentačních sloves, základní klasifikaci předložil Firbas (1992): nejčastěji vyjadřují prezentační význam explicitně jako *exist, appear, arrive, emerge* apod., nebo prezentační význam implikují jako *hover, settle, fly, gleam* apod. Už v této základní klasifikaci Firbas poukázal na to, že významných rysem sloves, která nevyjadřují objevení se / existenci jevu na scéně explicitně, nýbrž ji pouze implikují, je sémantická afinita slovesa s podmětem – v uvedených příkladech je to sloveso *blow: A cold wind was blowing (from the north)*. Přesvědčivě tento rys potvrdil Adam (2013: 151-152) v podrobné sémantické klasifikaci svého dokladového materiálu.

Cílem tohoto výkladu je prozkoumat opačný předpoklad, tj. zda jsou pro prezentační funkci **některé slovesné významy afinitní s podmětem nepřízivné**. Pro tento cíl jsem z monografie Beth Levinové (1993) vybrala slovesa ze sémantické skupiny vyjadřující tělesné a psychické procesy nezávislé na vůli *belch* říhat, *blush* rdít se, *hiccup* škytat, *sneeze* kýchat, *vomit*

---

¹ Z tranzitivních sloves, pokud vím, byla monograficky dosud věnovaná pozornost jen ditranzitivním slovesům (Brůhová 2014). Výsledky přesvědčivě potvrdily téměř výlučný výskyt kvalifikačních vět. Studie zkoumala předpokládané řazení nepřímého a přímého předmětu podle stupně výpovědní dynamičnosti, tj. předmět s nižším stupněm před předmětem s vyšším stupněm: *I gave John a present x I gave a present to John*. Nejnověji se pozornost věnuje slovesu *have*, které se v literatuře klasifikuje jako druhé prezentační sloveso vedle existenciálního *be* (viz Brůhová, G., & Malá, M. (2019). English presentative sentences with *have*. *Linguistica Pragensia*, 29(2), 160–177.

zvracet, *cringe* skrčit se, schoulit se, *flinch* ucuknout, škubnout, trhnout sebou a ucuknout, *wince* trhnout sebou (bolestí zračící se ve tváři).²

Tato slovesa zkoumám z hlediska realizačních forem, kterými se tvoří prezentační věty. Z faktorů, kterými je určena aktuálněčlenská struktura vět, podle domácí teorie aktuálního členění větného / funkční větné perspektivy (Jan Firbas, spolupracovníci /Aleš Svoboda/, následovatelé /Martin Adam, Jana Chamonikolasová/, byly dosud zmíněny dva: sémantika a kontext (zapojenost / nezapojenost). K nim přistupují další dva, větná intonace: jádro výpovědi je zpravidla nositelem intonačního centra; čtvrtý faktor je lineární řazení (slovosled). Jsou-li větné prvky řazeny podle stupně výpovědní dynamičnosti, mluvíme o základním rozložení výpovědní dynamičnosti, což je obecně platný, univerzální princip organizace informační struktury (the principle of end focus v anglické literatuře).

2. Materiál a metoda

Materiál pro výzkum sloves *belch, blush, hiccup, sneeze, vomit, cringe, flinch, wince* vybraných k ověření předpokladu, že **některé slovesné významy sémanticky afinitní s podmětem jsou pro prezentační funkci nepříznivé**, byl čerpán z Britského národního korpusu prostřednictvím Českého národního korpusu na rozhraní Kon Text. Výzkum těchto sloves je zaměřen na tyto rysy:

1. životnost / neživotnost podmětu, v rámci životnosti pak na podtřídu osoba / neosoba; vybraná slovesa vyjadřují procesy, které jsou pro lidské aktanty specifické nebo se k lidským aktantům primárně vztahují; 2. druhý zkoumaný sémantický rys je závislost / nezávislost realizace slovesného děje na vůli podmětového aktanta; 3. třetí zkoumaný rys je aktuálněčlenská charakteristika podmětového aktanta: kontextová zapojenost / nezapojenost tj. závislost / nezávislost na předcházejícím kontextu. Důležitost všech těchto rysů vyplývá z předcházejícího výzkumu sloves explicitně či implicitně vyjadřujících prezentační význam.

Ve Firbasově klasifikaci prezentačních sloves jsou z intranzitivních sloves zastoupeny dvě už zmíněné třídy, slovesa vyjadřující objevení se / existenci na scéně explicitně a slovesa, která existenci / objevení se na scéně nového jevu implikují. Lidské aktanty zahrnuje pouze první

---

² Vybraná slovesa jsou uvedena v podtřídách: 40.1.1 *Verbs of Bodily Processes: belch, blush, hiccup, sneeze;* 40.1.2 *vomit;* 40.5 *flinch verbs: cringe, flinch, wince.* (Levin 1993: 217 n.).

z těchto tříd; slovesa, která Firbas uvádí k exemplifikaci implikovaného prezentačního významu, mají neživotné podměty.

V Adamově podrobné sémantické klasifikaci prezentačních sloves je skupina sloves se sémanticky afinitním podmětem zastoupena 51 slovesy (s. 109-112), z nichž 39 jsou slovesa intransitivní nebo užitá intransitivně. Žádná ze šesti sémantických tříd, do nichž jsou zařazena (A.-F., s.121-126), nemá osobní podmět: 1. přírodní / nadpřírodní jevy jako počasí, např. *A light breeze sprang up* Zvedl se lehký větřík, 2. fauna a flora *A bee buzzed across their path* Přes pěšinu jim bzučela včela, 3. výraz obličeje, tělesný pocit. *A searing pain bored into his hand*, Rukou mu projela strašná bole, 4. inherentní příznaky neživotných předmětů *Two cups steamed on the bedside table* Na nočním stolku se kouřilo z dvou šálků, 5. smyslové vjemy / působení na smysly *Cars honked and hummed in the road* Na silnici troubila a hučela auta, 6. metafory a personifikace *A segment of light from the corridor fell across the floor*. Na podlahu padl proužek světla z chodby.

Uvedené sémantické třídy prezentačních sloves potvrzují relevantnost životnosti / neživotnosti podmětového aktanta (v rámci životnosti zejména osobního).

Výskyty sloves *belch* říhat, *blush* rdít se, *hiccup* škytat, *sneeze* kýchat, *vomit* zvracet, *cringe* skrčit se, schoulit se, *flinch* ucuknout, škubnout, trhnout sebou a ucuknout, *wince* trhnout sebou (bolestí zračící se ve tváři) v BNC byly posuzovány z hlediska hlavních realizačních forem prezentační věty: existenciální konstrukce, rematický podmět v preverbální pozici, inverze slovesa a podmětu po počátečním příslovečném určení. Vynechány byly existenciální věty s tranzitivním slovesem (*have*, Quirk et al. 1985: 1411-1414, Brůhová – Malá 2019) a typ *The road carries a lot of traffic* (cf. Dušková 2015: 206-207, Adam 2013: 69). Naopak bylo přihlédnuto k dalšímu, okrajovému typu, přímé řeči s postponovanou uvozovací větou, s inverzí podmětu a slovesa.³

3. Výsledky a diskuse

Frekvence výskytu zkoumaných sloves v BNC je uvedena v následující Tabulce.

Tabulka

---

³ Tento vzorec je zahrnut, neboť přímá řeč se též interpretuje jako předmět uvozovacího slovesa (viz Quirk et al. 1985: 1022); aktuálně členská interpretace koncového podmětu jako jevu objevujícího se na scéně, viz Řezníčková (2013: 112-115).

Sloveso	lemma	sloveso	Tvar se sufixem -ed	substantivum	jiná forma
<i>belch</i>	180	142	64	38	-
<i>blush</i>	791	565	297	226	-
<i>cringe</i>	182	182	53	-	-
<i>flinch</i>	387	363	191	24	-
<i>hiccup</i>	197	30	9	167	-
<i>sneeze</i>	203	156	39	47	-
<i>vomit</i>	557	432	74	125	-
<i>wince</i>	428	394	248	34	-
Celkem		2264	975		

Uvedené kvantitativní údaje ukazují, že se frekvence výskytu jednotlivých sloves značně liší: nejfrekventovanější *blush* (565 výskytů) je bez mála 20x častější než nejméně zastoupené *hiccup* (30 výskytů). Výskyt lemmat zkoumaných sloves byl zahrnut kvůli schopnosti a kapacitě konverze: kolik výskytů připadá na sloveso a kolik na jiný slovní druh. Jediná lexikální jednotka registrovaná pouze jako sloveso bylo *cringe*, všechna ostatní slovesa konvertovala v substantiva. Doklady substantivní funkce traktovaných lemmat kromě toho ukázaly, že počet výskytů sloves je poněkud nepřesný, neboť i mezi substantivními doklady se lemmata vyskytla jako slovesa, a substantivní výskyty byly ve slovesných příkladech (viz *hiccup* v oddíle 3.1.3). Příklady (1) a. – f. ilustrují užití sloves zařazených mezi substantiva.

- (1) a. emissions of ministerial concern belch forth from every conceivable government orifice (AJY)
b. Her chastest stories would make a modest person blush⁴ (FU4)
c. Jess saw Mr Lambert flinch (C85)
d. Linda hops, hiccups and beams (CAE)
e. Did your uncle George sneeze? (KCP)
f. I retreat to the bathroom and vomit. (HGL) the paint vapour made her vomit (FET)

Podstatně větší výskyt lemmat ve funkci slovesné ve srovnání s výskytem ve funkci substantivní ukazuje směr konverzního procesu: základní člen, od něhož konverze vychází, je sloveso. Opačný směr je patrný pouze v případě slovesa *hiccup*, jehož substantivní výskyty

⁴ Příklad FPX *Sylvia thought she saw her blush.*, zařazený mezi substantiva, je strukturně dvojznačný. Podobný příklad se vyskytl v případě *hiccup*, také zařazeného mezi substantiva: *I could almost hear her hiccup* (BMS).

jsou více než pětikrát častější než výskyty slovesné. To je také důvod jeho nízké frekvence ve srovnání s ostatními slovesy.

Vzhledem k tomu, že je celkový počet slovesných výskytů příliš velký, aby mohl být ručně zpracován, je rozbor vět z hlediska kvalifikačního či prezentačního významu slovesa omezen na minulý čas, tvar se sufixem *-ed*. Volba préteritální formy vycházela z druhu textů, z kterých byla čerpána převážná většina dokladů: beletrie, a to její narativní část. Volba minulého času je nadto indikována kvantitativními údaji o slovese *blush* v *Longman Grammar* (1999: 459-460), kde je *blush* zařazeno mezi slovesa s frekvencí minulého času nad 80 %, jako např. *frown, gasp, chuckle, giggle, groan, stagger*. Tato slovesa “all refer to typically human actions (e.g. bodily movements or creating noises).” (op. cit.: 460). O některých z nich jsem uvažovala při výběru sloves do výzkumného materiálu.

3. 1 Prvních pět sloves vyjadřuje tělesné procesy nezávislé na vůli proživatele, které vnímá jako více či méně nepříjemné: *belch* říhat, *blush* červenat se, *hiccup* škytat *sneeze* kýchat, a *vomit* zvracet.

3.1.1 *Belch* „říhat“

Slovníkové definice

Belch v [I] (of a person) to pass gas noisily from the stomach through the mouth.

“[T] (out) to throw out with force or in large quantities: *factory chimneys belching out smoke*

“*n: He gave a loud belch.*” (*Longman Dictionary of Contemporary English, LDCE*)

Dotaz na tvar se sufixem *-ed* zaznamenal 64 výskytů, z nichž 52 bylo intranzitivní užití v minulém čase. V ostatních 12 příkladech bylo *belch* tranzitivní nebo tvar *belched* měl funkci modifikátoru nebo minulého přičestí v pasivu či v předminulém čase. Všechny příklady tranzitivního *belch* měly figurativní význam a neživotný podmět jako ve slovníkové exemplifikaci, srov.

(2) a. The engine belched smoke (CEH)

b. great, glowing stoves that belched out waves of heat (G1L)

Podměty intranzitivního užití byly v 90% (47 dokladů) osobní; realizační forma byla nejčastěji pronominální (skoro polovina dokladů: osobní zájmena a několik relativ); druhá nejčastější realizační forma byla vlastní jména (cca 35%); ostatní byly apelativní substantivní fráze – tuto realizační formu budu pro stručnost v dalším označovat „substantivní fráze“: celkem 17%, 7 určitých, 1 neurčitá, viz příklady (3) a. – e.

- (3) a. Full of hot water, he belched dejectedly. (EFW)
 b. He ... lived the part of a hard-drinking, hard-swearing, poker-playing small town boy who belched and spoke his mind. (ACS)
 c. Cranston belched and blinked at Athelstan (H98)
 d. The young man belched and blinked his eyes as if he was on the point of falling asleep (K95)
 e. Babies belched and slept. Children played. The young flirted. (BMD)

Eliptické podměty byly přiřazeny k příslušným realizačním formám:

- (4) a. "No idea," he said, and belched. (GOA)
 b. Pete laughed and belched. (HJC)
 c. The other men snored, talked in their sleep – one or two shouted incomprehensible words – farted, belched, coughed, sneezed, swore, hawked and spat.

Pokud jde o realizační formy odpovídající některé formě prezentační věty, skoro všechny doklady slovesa *belch* mají strukturu podmět – intranzitivní sloveso, tj. vzorec S – V, což odpovídá prezentační větě s rematickým podmětem v preverbální pozici. Avšak druhý konstitutivní rys prezentační věty chybí: kontextově nezapojený podmět. V dokladech slovesa *belch* jsou skoro všechny podměty kontextově zapojené, což je indikováno realizační formou: elipsa, a osobní a vztažná zájmena jsou prostředky anafory, rovněž určitý člen má u všech určitých NP anaforickou funkci. Také všechny podměty realizované vlastním jménem jsou kontextově zapojené (jak ukazuje předcházející kontext). Většina dokladů neobsahuje fakultativní modifikační adverbíale, příklady jako 3. a (*He belched dejectedly*) jsou řídké. Pokud je slovesná fráze složitější, jde nejčastěji o koordinaci, jak ukazují exx 3. c. d. všechny příklady 4.

Pokud jde o jediný kontextově nezávislý doklad s neurčitou determinací v ex. 3. e., nulovým členem s funkcí prvního výskytu, perspektivace obsahu závisí na sémantice slovesa. *Belch* v 3. e. má zřetelně základní, doslovný význam „říhat“ a kontrastuje s významem sloves v dalších větách: *belch – play – flirt*. Rovněž podměty těchto věty jsou v kontrastu *babies, children, the young*. Věty tak vytvářejí paralelní textovou strukturu, s AČV funkcemi (určenými lineárním řazením a sémantikou slovesa) kontrastivní diatéma – kontrastivní réma. Jiné formy prezentační věty se s *belch* nevyskytly, a transforma příkladu (3) e. s existenciálním *there* v podmětu nebo s počátečním adverbíaliem a inverzí V – S jsou stěží přijatelné: *There belched and slept babies. On the beds belched children.*

Vyskytl se však jeden doklad *belch* ve funkci verba dicendi; v těchto případech verbum dicendi zahrnuje adverbíální modifikaci: srov. *said with a belch*.

- (5) a. "I am a qualified physician," belched the other. (AEB)

V tomto příkladu je koncový podmět rematický, ačkoliv má anaforickou realizační formu: je vypojen z kontextové závislosti faktorem selekce (viz. Firbas 1992: 36), jak vyplývá z kontextu:

‘Are all these questions necessary?’ The thin man sniffed. ‘Don’t you think you ought to be asking some?’ ‘I am a qualified physician,’ belched the other.

Komunikační podpole postponované uvozovací věty s podmětem v koncové pozici lze považovat za periferní typ prezentační věty (viz Řezníčková v pozn. 2).

Neosobní podměty se vyskytly 4x, realizované dvěma určitými a dvěma neurčitými substantivními frázemi a jednou určitou životnou živočišnou frází, ex (6)

- (6) a. The train belched again. (EDN)
- b. The dog woke, sniffed it, ate it and belched. (FRC)
- c. He was trailing a long, thick, green hose. Water belched out as he drenched each tree (CDX)
- d. A blast of heated air rushed past, and poisonous smoke belched toward him (FSR)

Podměty v příkladech (6) a., b. jsou determinovány anaforickým určitým členem signalizujícím kontextovou závislost, a přidružují se tak k předcházející velké skupině vět s osobními kontextově zapojenými podměty a slovesem vyjadřujícím kvalitu. Naproti tomu ex (6) d. má v druhé klauzi strukturu prezentační věty s implicitně prezentačním slovesem (Adamova skupina figurativní význam, metafora, personifikace) uvádějícím na kontextově zapojenou scénu (*toward him*) nový jev (*poisonous smoke*).

Ex (6) c. není tak jednoznačný, jeví se jako případ potenciality (Firbas 1992: 108-110).

Podmět je vyvoditelný z bezprostředně předcházejícího kontextu – jde o derivované téma (podle Daneše 1971) *water from the hose*, a *out* zde má plný adverbiální význam, což by odpovídalo českému protějšku *voda vytryskla ven*. Za protějšek *out* lze však také považovat pouze český prefix (počáteční fáze děje), pak by pravděpodobný český protějšek zněl z *hadice vytryskla voda*.

3.1.2 *Blush* „červenat se“, „začervenat se“

“v [I] become red in the face, from shame or because people are looking at one” (LDCE)

Význam *blush* „stát se červeným v obličeji“, „dostat v obličeji červenou barvu“, tj. v češtině „začervenat se“ je definice sponového slovesa, což je též pojetí v *Comprehensive Grammar* (Quirk et al. 1985: 1 172). Definici spony jakožto kategoriální složky verbo-nominální predikace, jejíž lexikální složka je jmenná část přísudku, však neodpovídá: lexikální složka je zahrnuta v jeho sémantické struktuře ‘become red in the face’. *Blush* se chová jako

intransitivní sloveso: tvoří vzorec S – V. Tvar se sufixem *-ed* byl zaznamenán v 297 (z 565) výskytech slovesa *blush*, ale opět některé výskyty uvedené jako substantivum *blush* (226 výskytů) jsou slovesa, viz (7) a., b. a (1) b.

(7) a. All Tessa could do was blush (G12)

b. She tried not to blush (FRS)

Ačkoliv je *blush* jen intransitivní, tvar se sufixem *-ed* měl v jednom případě funkci participiální složky pasiva (v eliptické formě s vynechaným pomocným slovesem, viz (8).

(8) Photos appreciated, sketches accepted, diagrams blushed at. (HSJ)

V 12 případech byl tvar *-ed* složkou předminulého nebo předpřítomného času, nebo minulého kondicionálu a minulého infinitivu.

Stejně jako v případě *belch* podmět byl nejčastěji realizován pronominálně (hlavně osobními zájmeny, též relativy), elipticky a vlastními jmény, která tvořila třetinu realizačních forem.

Substantivní fráze byly v podmětu zaznamenány v 28 případech; kromě dvou, všechny byly určité. Realizační formy jsou ilustrovány v exx (9):

(9) a. Boy as he still was, he blushed. (H8Y)

b. Perdita asked Alejandro's twelve year old, who blushed. (CAO)

c. Willie nodded and blushed. (CAB)

d. Anne exclaimed, then blushed. (G16)

e. Celia blushed (GUU)

f. The plump au pair blushed a little coyly. (JXS)

Větná stavba měla nejčastěji minimální strukturu, tj. tvořila větný vzorec S – V, jako v (9) a., b., e. Modifikace typu (9) f., tj. jiná než intenzifikační, byla řídká, a rovněž výskyt v koordinaci, exx (9) c., d. (členská, větná) nebyl častý. Častěji se vyskytovaly intenzifikátory barvy. Kromě běžných kolokací s označením barvy jako *blush red*, *scarlet*, *crimson*, se vyskytly i s další modifikací, např. *bright red* (ADM), *pillarbox red* (CLD), *a most beautiful crimson* (G24). Běžné protějšky těchto kolokací čeština většinou nemá kromě snad určení rozsahu *zčervenat ke kořínkům vlasů to her hair roots* (JXT), avšak jiná určení rozsahu jako *from head to foot* (H8J), *to his eyes* (ANF), kolokace s *červenat se* netvoří.

Podměty realizované určitými substantivními frázemi označovaly v 18 případech osoby, referenti zbývajících osmi byly stejně zastoupení živočichové a neživotné objekty, exx (10).

(10 a. The girl blushed like they used to in my day. (HCU)

- b. The whole of Miss Honey's pale and pleasant face blushed a brilliant scarlet. (CH4)
- c. The piggies blushed even pinker than usual, (HH3)
- d. The flower on the sheet blushed red (C86)
- e. as the sky blushed in an ever-widening arc (H7W)

Zájmena a elipsa indikují kontextovou zapojenost a s ní spojenou tematickou funkci podmětu jakožto nositele vlastnosti. V případě forem, které indikují situační jedinečnost – vlastní jména a *the sky* v ex (10) e. – funkce tématu vyplývá z předcházejícího kontextu, v (10) e. ze sémantiky slovesa, která figurativně odpovídá sponovému významu „zčervenat“, intenzifikovanému rozsahovým určením.

Obě neurčité substantivní fráze jsou uvedeny v exx (11) a. b.

(11) a. Springtime. Daffodils and primroses fluttered and blushed from warm corners (ASN)

b. Household utensils, vacuum cleaners, telephones, typewriters, baths, wash basins, refrigerators, and cookers blushed pink and then into other pastel colours every year or two. (ACS)

Aktuálně členská struktura těchto příkladů závisí na tom, zda je koncové příslovečné určení scéna, na níž se děj odehrává, či specifikace slovesného významu. V (11) a. jsou podmět i příslovečné určení z hlediska jazykového kontextu nezávislé, jsou však asociovány se situačním kontextem: jarní květiny se nejdříve objevují na teplých místech. Z tohoto hlediska je ex (11) a. prezentační věta, česky: „Na teplých místech se třepotaly a červenaly petrklíče a prvosenky.“ Tento význam je primárně navozen významem prvního slovesa koordinovaného přísudku *fluttered* ‚třepotaly se‘, neboť toto sloveso spadá do skupiny implicitně prezentačních sloves sémanticky afinitních s podmětem: *flutter* / *třepotat se* je forma existence květin. K tomu se přidružují další dva rysy, odlišné od základního užití *blush*: neživotný podmět a figurativní význam.

Naproti tomu v ex (11) b. *blush* vyjadřuje kvalitu: jeho sponový význam „stát se nějakým“ je postupně specifikován měnící se barvou v časovém rámci: ‚Kuchyňské náčiní, vysavače, telefony, psací stroje, vany, umyvadla, lednice a vařiče se každý rok nebo dva rděly do růžova a pak do jiných pastelových barev.‘ Temporální scénu zde tvoří časové určení, v češtině v postavení před slovesem. Podmět, ačkoliv vícečetně koordinovaný, je kontextově zapojený, jak ukazuje předcházející kontext:

No girl, reported David Riesman, the sociologist, would go to a dance unless she was picked up in a car belonging to or driven by her escort, which was likely to be ‘the second car’. To be driven to a dance by taxi or one's father would be social death. It did not take long to see the extension of the concept. The two-car family led to the two-refrigerator, two-washing-

machine, two-bathroom family, along with that favourite Fifties Fad, 'His' and 'Hers' towels, toilet articles, perfumes and accessories. But the basic discovery of the Detroit mentality was that the design did not have to be better engineered, more functional or more beautiful than what was already on the market in order to outsell it; it just had to be newer. The easiest thing to change was the colour.

Ve dvou příkladech se *blush* vyskytlo v postponované uvozovací větě přímé řeči, ale druhý konstitutivní rys této realizační formy – postverbální pozice podmětu, schází, viz (12) a., b.

(12) a. 'Mind you, at the same age, I myself …' she blushed, (H92)

b. 'Will you be with the transport, colonel?' 'Captain,' he blushed. (AN7)

Kromě popsaných příkladů se *blush* vyskytlo ve vytýkací konstrukci a ve větě s intonačním centrem na podmětových zájmenech (případy druhé instance v teorii AČV: všechny prvky ve větě jsou kontextově zapojené s výjimkou jediného, který je vytčen syntaktickou strukturou (v případě vytýkací konstrukce) nebo intonačním centrem, viz ex (13) a., b. K ilustraci druhého příkladu byl zahrnut příklad s *blush* v předminulém časem.

13) a. It was he who blushed now at being taken for a country bumpkin. (CJX)

b. Had she blushed earlier? No. He had blushed, not she. (APM)

Tyto případy lze považovat za marginální realizační formy prezentační věty (viz Dušková 2015b, zejména s. 60).

3.13. *Hiccup* „škytat“

“v [I] to have hiccups [(a sudden sharp sound caused by) a movement in the chest which stops the breath] *I couldn't stop hiccupping*” (LDCE)

Slovníková definice: vydávat náhlé ostré zvuky způsobené pohybem v hrudníku, který zastaví dech: *I couldn't stop hiccupping* Nemohl jsem přestat škytat.

Jako slovníkové heslo je *hiccup* nejdříve uvedeno jako substantivum, což reflektuje frekvenci *hiccup* sb a *hiccup* vb, viz tabulku 1: substantivum **167**, sloveso **30** výskytů. Dva slovesné tvary se vyskytly mezi substantivy, viz (1) d. (*Linda hops, hiccups and beams*). Naproti tomu tři výskyty uvedené jako slovesa byla substantiva (14) a.-b.:

(14) a. A sudden storm or hiccup in the generator which supplied electricity could plunge the whole compound into darkness. (H7E)

b. Nausea, vomiting and hiccup with aversion to warm food and desire for cold food. (B13)

c. There are some production hiccups that need sorting ... (C9L).

Vzhledem k tomu, že výskytů *hiccup* v minulém čase bylo jen osm (devátý tvar se sufixem --*-ed*, viz Tabulku, bylo tranzitivní užití *hiccup*), byly zahrnuty i další tvary, pokud byly pro výklad *hiccup* relevantní. Celkem bylo zahrnuto 17 finitních tvarů *hiccup*. Na rozdíl od *belch*

a *blush* žádný podmět intranzitivního *hiccup* nebyl realizován určitou nebo neurčitou substantivní frází. Vyskytla se jen zájmena, elipsa (explicitní prostředky) anafory, a vlastní jména, rovněž tematická v důsledku výskytu v předcházejícím kontextu.

- (15) a. She tried a smile, then her mouth turned down and she hiccupped. (FS8)
- b. Rincewind hiccupped. (HA3)
- c. Sandy looked critically at her shoes, and hiccupped. (FYY)

Podmět realizovaný neurčitou substantivní frází byl registrován jednou v tranzitivním užití *hiccup* (které slovník neuvádí), viz (16): příklad je generická věta realizující kvalifikační větu, nulový člen u podmětu nemá funkci první zmínky, nýbrž indikuje generické užití substantiva. Obsah promluvy je zřejmě perspektivován k slovesné komplementaci, podmět je tedy nositel vlastnosti:

- (16) Suffolk people hiccup half their words away. (ABV)

Čtyřikrát se *hiccup* vyskytlo jako uvozovací sloveso v postponované uvozovací větě, avšak ve všech případech s přímým slovosledem S – V, tj. s podmětem v preverbální pozici. Chyběl tedy druhý konstitutivní rys této marginální realizační formy prezentační věty.

- (17) a. ‘Money … lost …’ she hiccupped. (C85)
- b. ‘It stands to reason.’ Rincewind hiccupped.⁵ (HA3)
- c. ‘Think I’ll shleep [sic] here tonight, it’s been a long time,’ he hiccupped. (ACK)
- d. ‘I wasn’t crying,’ she hiccupped [sic] between sobs, ‘I wasn’t.’ (HHA)

Mezi všemi 30 slovesnými výskyty *hiccup* byly tři případy s neživotným podmětem, všechny s pronominální realizační formou, viz (18).

- (18) a. However there is one thing that could hiccup there. (JA1)
- b. It [the microprocessor] doesn’t just hiccup; it locks up completely and can shut down the whole plant. (B7C) □

3.1.4. *Sneeze* „kýchat“

“v [I] 1 to have a sudden uncontrolled burst of air out of the nose, usu. caused by discomfort in the nose: *The dust made him sneeze.* 2 **not to be sneezed at** *infml*, often *humor* worthy of consideration; not to be considered unfavourably” (LDCE)

„náhle nekontrolovaně vypustit z nosu vzduch v důsledku nepříjemného pocitu v nose“

Jak ukazuje Tabulka 1, z 203 výskytů lemmatu *sneeze* bylo 156 lexémů slovesných a 47 substantivních, ale opět některé výskyty zahrnuté mezi substantiva byla slovesa, viz (1) e. *Did your uncle George sneeze?* Tvar se sufixem *-ed* se vyskytl v 39 případech, z toho jednou

---

⁵ This example was one of four hits of *hiccup* spelled with one *c*.

v komplexně tranzitivní konstrukci a 7x ve frazeologickém spojení *not to be sneezed at*, viz (19) a., b.

(19) a. His mind went black. Ages seemed to pass although it was only moments, until a pollen-laden grass flower tickled his nose and he sneezed himself back to life again. (ACB)

b. In the days of rock bottom underground pay, 20 [quid] was not to be sneezed at. (HA1)

Všechny podmínky kromě jednoho byly osobní, s podobným zastoupením realizačních forem jako u sloves *belch*, *blush* a *hiccup*: zájmena zhruba v polovině případů, vlastní jména 7x, určité substantivní fráze 5x, a elipsa, viz (20) a. – e.

(20) a. The drying lather got up his nose, and he sneezed. (HRA)

b. And then it happened – Emily sneezed. (C8U)

c. The officer sneezed and six of them yelled out ‘Here sir!’ (CHR)

d. She crossed the room and flung the window open, then sneezed as the sudden breeze sent dust motes dancing in the air. (JXV)

e. [The countryside was his enemy: uncouth heather and highway copses kept taking his jewel and hiding it. His only friends were the eighteen pickpockets.] Once he ambled into a nostril of sand, that sneezed and sneezed to expel him. (HNT)

Neurčitý podmět se vyskytl jednou, v podobném případě jako *belch* v ex (3) e. (*Babies belched and slept. Children played. The young flirted.*), srov. (21):

(21) The surgery was crowded, a plague ward. Children sneezed and cried and ran about in a fever. Men and women coughed and evacuated their noses (GUM).

Jako v příkladu (3) e. sloveso a podmět jsou kontextově nezávislé, takže perspektivaci obsahu určuje sémantika slovesa. *Sneeze* „kýchat“ je zde užito v doslovném významu: „Děti kýchaly a křičely a pobíhaly v horečce.“ Je komponentem koordinovaného přísudku, který sémanticky kontrastuje se slovesy v další větě: *coughed and evacuated their noses*; také podmínky obou vět jsou kontrastní, *children* děti vs. *men and women* muži a ženy. Jde opět o paralelní textovou strukturu. AČV funkce podmětů a sloves jsou kontrastivní diatémata a kontrastivní réma. Podobné chování sloves *sneeze* a *belch* ilustruje také příklad (4) c. (*The other men snored, talked in their sleep – one or two shouted incomprehensible words– farted, belched, coughed, sneezed, swore, hawked and spat.*), kde jsou užita v koordinaci s několika dalšími slovesy.

Celkově se však *sneeze* v koordinaci a/nebo s modifikací vyskytovalo relativně zřídka; pro ilustraci uvádím příklad (22).

(22) a. Carrington raised the bottle, swallowed, and sneezed hard as the fumes went up his nose. (HWA)

b. I sneezed twice and got out of there pronto. (HJC)

Jelikož všechny příklady slovesa *sneeze* tvořily vzorec S-V, v němž sloveso vyjadřovalo kvalitu, žádný příklad nebyl disponován realizovat prezentační větu.

3.1.5. *Vomit* „zvracet“, „vrhnout“

“v [I;T] to throw up (the contents of the stomach) through the mouth; be sick; | (fig.) *The volcano vomited out great black clouds of smoke.* (LDCE) Český ekvivalent ‚zvracet, vyvrhovat‘.

Kvantitativní údaje v Tabulce 1 uvádějí *vomit* v 432 případech jako sloveso a ve 125 jako substantivum, avšak opět některé věty zahrnuté pod substantivum obsahují sloveso, viz (1) f. (*I retreat to the bathroom and vomit.*) Tvar na *-ed* má 74 výskytů, z nichž je 59 minulý čas, v ostatních 15 je minulé přičestí složka předpřítomného nebo předminulého času, pasiva či minulého kondicionálu, též modifikátor substantiva. Intransitivní *vomit* v minulém činí 83% (49 z 59, 10 příkladů je tranzitivní užití).

Podměty intransitivního *vomit* byly převážně zájmenné (skoro 70 %), určité substantivní fráze byly skoro dvakrát tak četné jako vlastní jména (9 a 5). V tomto směru se *vomit* od předcházejících sloves liší: zájmenné podměty se u nich vyskytly v třetině až polovině příkladů a vlastní jména byla druhá nejčastější realizační forma.

Příklad (23) ilustruje všechny anaforické formy podmětu *vomit* včetně elipsy:

- (23) a. after drinking a cup of tea she vomited. (EVP)
- b. his editor vomited all over the first chapter. (FBM)
- c. Andy Andy [sic] vomited into Joan's hair! (KCJ)
- d. I was that sick, vomited and then I took the bile (CHT)

Intransitivní *vomited* nejčastěji tvořilo minimální strukturu S-V, ale též poměrně často bylo v koordinaci s jinými slovesy a/nebo s modifikací, viz (24) a., b., c. a (25).

(24) a. I retched and vomited (HUO)

b. The President turned pale, vomited into the lap of Miyazawa and then collapsed (HLF)

c. Corbett leaned against the wall and promptly vomited (H9C)

d. I vomited twice. (HH5)

e. He vomited copiously on the floor. (AD9)

Neurčité podměty se vyskytly 4x. Vzhledem k malému počtu příkladů s minulým časem *vomit* zahrnují i jiné temporální formy než minulý čas, čas přítomný a předminulý, viz ex (25) b., d.

(25) a. Bosses claimed 5,600 drunken Brits last year stripped, had sex, vomited and defecated in front of other campers (CH2)

b. Even if people are unattractive, aggressive, distorted, vomit and bite, they still have rights. (A7Y)⁶

c. A girl sitting next to me in the cinema vomited during one of the worst scenes and had to leave. (CDU)

d. On a patch where the rough surface of brickwork was exposed, someone had vomited, probably a passing drunk (AOP)

V ex (25) a. je *vomit* začleněno do vícečlenné koordinace, která tvoří jádro výpovědi. V ex (25) b. je *vomit* začleněno do vícečlenné koordinace zahrnující nejen složky slovesné, ale i verbo-nominální, a věta má všeobecný podmět – *people* / lidé (srov. alternativní formy *one* / *člověk*), který sám o sobě brání prezentačnímu pojetí, neboť je v důsledku své sémantiky inherentně tematický.

V ex (25) c. je kontextově nezapojený podmět a kontextově nezapojené sloveso, a na konci věty stojí kontextově zapojené nebo asociativně odvoditelné, tedy tematické koncové příslovečné určení, což je jedna z forem prezentační věty. Avšak kromě kontextově nezapojeného podmětu by *vomit* muselo mít význam implicitně prezentačního slovesa. Tomu však neodpovídá předcházející jazykový a situační kontext: 'I will never again sell one of my books to an American,' he said. 'It was horrific to see what they have done to my work. They have added a rape scene, an act of buggery, and lots of violence that was not in the book. A girl sitting next to me in the cinema vomited during one of the worst scenes and had to leave.' Nejde o objevení se dívky na scéně, nýbrž o to, že někdo při přidané filmové scéně zvracel. Srov. rovněž nemožnost větu s *vomit* transformovat do existenciální konstrukce: **There vomited a girl sitting next to me*. Kromě toho prezentační interpretaci brání začlenění *vomit* do koordinace: *vomited and had to leave*.

Ex (25) d. ukazuje inherentní roli sémantiky u zájmen. Neurčitá zájmena i při prvním výskytu v textu, jsou-li užita sama o sobě bez modifikace, jsou ze své podstaty tematická bez ohledu na větnou pozici, syntaktickou funkci a sémantiku slovesa, včetně prezentačního významu,

---

⁶ This example was drawn from the noun search.

srov. *After long waiting someone appeared at last.* Po dlouhém čekání se konečně někdo objevil.⁷

3.2. Slovesa skupiny *flinch: cringe, flinch, wince*

Mají podobný význam, sdílejí rys „ucouvnout jakoby ze strachu nebo bolesti“. Jako slovníková hesla jsou všechna definována a exemplifikována pouze intranzitivně.

3.2.1. *Cringe*

“v [I] **1** to bend and move back, esp. from fear; COWER: *The dog cringed when it saw my stick.* **2** [(before, to)] *He always cringed before/to the boss.* **3** [(at)] *infml* to have a very uncomfortable feeling of shame or dislike.” (LDCE)

Český ekvivalent ve Froňkově slovníku je „(s)krčit se, (s)choulit se“; přeneseně „krčit hřbet, poklonkovat, klanět se“. *Cringe* bylo jediné sloveso, jehož výskyt byl v lemmatu a jako slovní druh stejný, 182 (viz Tabulku 1). Nicméně mezi výskyty *cringe* slovesa byly tři výskyty substantivní: srov. *the result is a bit of a cringe* (A4A). Výrazný syntaktický rys je častý výskyt po kauzativním slovese: *The thought made her cringe* (H8H) (29 výskytů, tj. téměř 17% z 182 výskytů). S jedinou výjimkou byly všechny formy se sufixem *-ed* (53, viz Tabulku) formy minulého času (préterita). Realizační formy podmětu jsou obdobné jako u sloves první skupiny, jak pokud jde o formu, tak o zastoupení: zájmenné podměty činí polovinu všech dokladů, vlastní jména skoro třetinu. Substantivní fráze se vyskytly v 13 dokladech. Všechny kromě jedné byly určité. Referenti podmětu byly nejčastěji osoby, jednou specifický osobní rys (*her soul* její duše A6J), v několika dokladech zvířata (psi, poníci), jednou duchové (*ghosts* FDC). Mezi anaforickými realizačními formami byly elipsy.

Sloveso tvořilo přísudek samo nebo v koordinaci s jinými slovesy, také často s adverbialní modifikací uvádějící příčinu pohybu nebo jeho kvalifikaci. V případě koordinace se vyskytuje souvýskyt s jiným z osmi zkoumaných sloves. Všechny realizační formy jsou ilustrovány v příkladě (25)

(25) a. Lucien cringed. (FW2) Juliet cringed. (JYO).

b. I cringed, blushed, and looked away (FP6)⁸

c. Mrs Stych cringed at this remark. (CDN)

d. And the old man cringed most horribly and sort of crawled away. (BMU)

⁷ Srovnejme *Někdo zvracel.* (Someone vomited.) – **Zvracel někdo.* (Vomited someone.) a Firbasovu zmínku o v oddíle Verb and its successful competitors in 1992 (45).

⁸ Srov. také ex (4) c.

- e. For myself, I just saw me out there in the gathering dark – and cringed. (B1N)
- f. She cringed back from him, pressing herself against the stove (K8R)

Jediná věta s neurčitým podmětem a slovesem v préteritu je uvedena v příkladu (26) a.; neurčité podměty se vyskytly i s jinými slovesnými tvary, viz (26) b. and c.

(26) a. When Bradford Muslims burnt copies of ‘The Satanic Verses’ and the effigies of its author, right-thinking liberals cringed; when the government refused to ban the book as blasphemous, even moderate Muslims felt insulted.

b. The B-17 pilot then skillfully brought the bomber down in front of the cameras, which recorded the dramatic crash landing as the right wing slammed down on the two right props and engines. Mechanics everywhere must have cringed at that scene. (CLU)

c. If this had been the case, I may possibly have been offered some cosmetic surgery, but this won't happen because it's a natural part of pregnancy. However natural it is, it still has the effect of making me cry when I catch sight of myself and nurses have visibly cringed upon seeing them. (FU1)

Ve všech třech větách jsou slovesa kontextově nezávislá a vyjadřují nesouhlasný / emotivní postoj / reakci k události, jednání, toho, co podmětový účastník děje vidí. Sdělovaný obsah je perspektivován k této reakci, o čemž svědčí nemožnost parafráze existenciální větou **There cringed right-thinking liberals, *There cringed mechanics everywhere at the scene, *There have visibly cringed nurses upon seeing them*. Podměty by mohly prezentovat jev uváděný na scénu pouze v případě druhé instance. V ex (26) c. je *cringe* kromě toho v kontrastu s *make cry*. Slovesa se nejvíce jeví jako prezentační, vyjadřují kvalitu.

3.2.2 Flinch

Flinch “v [I (from)] to move back when shocked by pain, or in fear of something unpleasant; WINCE: She didn't flinch once when the doctor was cleaning the wound. | (fig.) I flinched from telling her the news.” (LDCE)

Český ekvivalent ve Fronkově slovníku je „(ze strachu, bolesti) ucuknout, ucukávat, škubnout sebou, trhnout sebou“.

Slovesné výskyty v BNC činí 363 dokladů, ale 12 dalších výskytů je mezi 24 *flinch* řazenými k substantivu: po doplňku předmětu v kauzativní konstrukci *make sb. flinch*, po percepčním slovese *see* (*see sb. flinch*) a jednou v určitém tvaru (*When Gemma speaks, a woman flinches* HGL). Mezi 191 tvary se sufixem *-ed* byly 4 formy předminulého a 3 formy předpřítomného času. Zastoupení minulého času ukazuje silnou lexikální asociaci se základním vyprávěcím časem.

Realizační formy podmětu jsou většinou srovnatelné s podměty slovesa *cringe*, s rozdílem ve prospěch vlastních jmen (38 %) ve srovnání se zájmennými podměty (přes 48%). Podmětová

substantivní fráze (okolo 12%) byla většinou určitá, neurčité podměty byly 3. Příklad s *flinch* v přítentu – *A woman flinches* protopicky demonstruje aktuální členění, tj. větu jako prezentační nebo kvalifikační škálu, v minimální syntaktické struktuře se slovesem zkoumané sémantické skupiny. Prezentační škálu může věta *A woman flinches* tvořit, pouze je-li sloveso kontextově zapojeno a prvně se vyskytující prvek je žena (možná v kontrastu s mužem).

Pokud jde o referenta podmětu, stejně jako podměty slovesa *cringe*, podměty *flinch* většinou odkazují na osoby, v několika případech na zvířata, jednou na imaginární představu. Jména osob se řadí k anaforickým realizačním formám v podstatě proto, že odkazují na osoby, o kterých text pojednává, tj. jsou to jednotlivá, průběžně aktivována textová témata. Věty s anaforickými podměty s kontextově nezávislými slovesy zkoumané sémantické vyjadřují kvalitu, sloveso má vedle přechodových funkcí FSP funkci rématu nebo složky rématu – podle kontextové závislosti / nezávislosti doplnění slovesa, pokud nějaké věta obsahuje. Viz (27).

(27) a. A hand touched her on the shoulder. She flinched. (FPX)

b. One of those cowardly specimens who observably flinched in the football tackle or too noticeably avoided the sporadic playground rough and tumble. (ADA)

c. Jessamy flinched, but told herself she wasn't frightened. (H8F)

d. Both were hard ridden, but neither flinched. (ADJ)

e. Her own body flinched at the thought. (HH1)

f. The animals flinched as they felt it, but Isay held them firmly, talking to them in a quiet voice. (GWF)

g. I nodded, then flinched as my head flared. (G3G)

h. Twenty years later, when Thérèse and Léonie at last began to talk to each other about that time, they called it the odd summer. It dragged its feet and whimpered, it crept forward, it flinched. (GUK)

Flinch se rovněž vyskytlo jako fyzická reakce / neverbální replika na přímou řeč, viz (28).

(28) a. 'You bastard,' she whispered. Nathan flinched. (H7W)

b. 'I said you were sunk low enough to match his sordid background, yes.' Inwardly, Theba flinched, but she replied coolly. (HGV)

Věty s neurčitými kontextově nezávislými podměty jsou příklady pod (29)

(29) a. Young children who have a history of being hit sometimes flinch when adults come too close. (CGS)

b. And despite the even bigger swing to right-wing coalition in the first round of the elections on Sunday, investors flinched yesterday in anticipation of a move by the markets to test the resolve of the new government which is expected to take power after the second round. (K5H).

c. Like the other, it is of Sien, this time sitting in bed with arms folded, propping up her naked breasts. It is of a remarkable ugliness. One flinches, physically hurt by it. (CBN)

V těchto příkladech je jak podmět, tak sloveso kontextově nezávislé. Určení prezentační nebo kvalifikační škály závisí na sémantice slovesa. Použijeme-li test existenciální realizační formy jako kritéria prezentačního významu slovesa a uvedené věty do prezentační formy transformujeme, srov. **There flinched young children who have a history of being hit ...*, **There flinched investors yesterday in anticipation of a move ...*, **Yesterday flinched investors in anticipation of a move ...*, *flinch* se nejeví disponováno k vyjadřování prezentačního významu. Fokusem informační struktury by mohl být důrazný podmět v kontrastu s jiným podmětem v realizační formě prezentační věty Adv – V - S při kontextové zapojenosti slovesa, srov. *The day before yesterday flinched share-holders in anticipation of a move. Yesterday flinched investors in anticipation of a move.* V ex (29) c. je neurčitý podmět *one*, který odkazuje na všeobecného lidského konatel. Všeobecné *one* nemůže být fokusem sdělení, ani když je kontextově nezávislé, neboť v důsledku své obecné sémantiky je inherentně tematické stejně jako neurčitá existenciální zájmena a adverbia *someone*, *something* atd., jsou-li bez modifikace. Rovněž je nelze vytknout kterýmkoliv prostředkem zdůraznění, srov. **Even everybody applauded*, **even one / someone did*. **It was not John who applauded but one.*

3.2.3 Wince

“v [I (at)] to move back suddenly, often making a twisted expression with the face, (as if) drawing away from something painful or unpleasant: She winced as she touched the cold body. | He winced mentally at her angry words.” (LDC)

Fronkův slovník uvádí ekvivalenty „zašklebit se bolestí, trhnout, škubnout sebou“ bolestí, z nichž se od českých protějšků slovesa *flinch* liší jen první: *flinch* ucuknout, *wince* zašklebit se bolestí; ekvivalent „zašklebit se“ však nemá v sémantické struktuře *wince* oporu: ta obsahuje jen obecně výraz bolesti v obličeji.

Jako sloveso má *wince* v BNC 394 výskytů, několik sloves je však i mezi zaznamenanými 34 výskyty substantiva, většinou po kauzativním slovese *make* (*make sb. wince*), také v určitém

tvary slovesném *Every purist in the house winces* (HWX). Všechny tvary se sufixem *-ed* (248), kromě dvou minulých přičestí tvořících lexikální složku minulého kondicionálu, jsou tvary minulého času, préterita. To opět demonstruje silnou lexikální asociaci mezi touto skupinou sloves a jejich užívání v minulém čase. Realizační formy podmětů mají převládající distribuci, tj. skoro polovina všech podmětů jsou zájmena (osobní a 4 vztažná), vlastní jména tvoří více než třetinu a nejméně zastoupená realizační forma jsou substantivní fráze. Podměty byly převážně osoby, v několika dokladech části těla a neživotné entity. Většina substantivních frází měla určitou determinaci (17). Anaforické realizační formy podmětu, indikující kontextovou závislost a dynamickou sémantickou funkci nositele kvality v kvalifikační škále, jsou ilustrovány v ex (30).

(30) a. It was as if he'd come to her mother like a refugee because there were no mementoes of his childhood or youth. She winced. (H94)

b. He laughed wryly and winced. (JXW)

c. this time the door was thrust open by an elegant though plainly dressed young woman who winced at the sound of breaking glass, coming from somewhere behind her. (JYW)

d. Blanche winced as a cameraman's flash exploded in front of her. (G1W)

Ve dvou dokladech byly podměty neurčité, viz ex (31) a., b.

(31) a. But as far as the Prince's speech was concerned, the couple might as well have been strangers. British members of the 200-strong audience at the Blue House, Seoul's presidential palace, winced as Charles read one particular phrase in his prepared speech. (CEM)

b. When footballer Paul Gascoigne crunched into an opponent during last year's FA Cup Final nation's sportsmen and women winced (K52)

V obou příkladech je porušen princip koncového postavení rozvitého (těžkého) členu, obsah promluvy je však perspektivován k přísudku: transforma existenciální větou je nepřijatelná, srov. **There winced British members of the 200-strong audience at the Blue House, Seoul's presidential palace as Charles read ...*There winced nation's sportsmen and women. *When footballer Paul Gascoigne crunched into an opponent during last year's FA Cup Final there flinched nation's sportsmen and women.* V ex (31) a. je nadto přísudek modifikován adverbciální větou průvodních okolností. Nicméně sloveso by indikovalo kvalifikační význam i bez modifikace, srov. nepoužitelnost v existenciální struktuře: **There winced British members of the 200-strong audience at the Blue House, Seoul's presidential palace.*

3.3. Zkoumaná slovesa z hlediska shod a rozdílů

Všechna zkoumaná slovesa vyjadřují projevy tělesných / psychických procesů nezávislých na lidské vůli. Rozdělení do dvou dílčích skupin se zakládá na rozdílech v projevu procesu: slovesa řadící se k *hiccup*: *belch*, *blush*, *hiccup*, *sneeze*, *vomit*, srov. „škytání, říhání, červenání se, kýchání a zvracení“ oproti významu „ucuknutí, schoulení se“ sloves skupiny *flinch*: *cringe*, *flinch*, *wince*. Sémanticky homogennější jsou slovesa skupiny *flinch*, *cringe*, *wince*. *Wince* je uvedeno jako synonymum *flinch* ve slovníkovém hesle (viz LDCE). Příčina projevu je u všech tří sloves stejná: bolest neb strach. V případě *wince* se nepříjemný pocit projevuje i ve výrazu obličeje a příčina je spíše psychické povahy. V důsledku toho se *wince* vyskytuje jen s osobními podmínkami (ojediněle figurativně s neživotnými), ale nemůže mít – na rozdíl od *cringe* – v podmětu zvíře / živočicha: **The dog winc*ed.

Všechna tři slovesa se chovají podobně i syntakticky: jsou jen intranzitivní. Vyskytují se pouze ve vzorci S – V; jejich podmínky jsou s výjimkou několika případů kontextově závislé a sloveso většinou tvoří přísudek v minimální syntaktické struktuře bez modifikace.

Slovesa skupiny *hiccup* jsou heterogennější. Samotné *hiccup*, ač prototypický člen skupiny, a jako takový její zástupce, má nejmenší počet slovesných tvarů se sufixem *-ed* – pouze 30 ve srovnání s daleko četnějším výskytem ostatních sloves obou skupin. Navíc pouze 9 tvarů z tohoto počtu jsou tvary préteritální. Jediné ze všech zkoumaných sloves je podstatně častější ve funkci substantiva (167 výskytů, viz Tabulku).

Se slovesy *sneeze* a *belch* *hiccup* sdílí rys „vydávát zvuk neovládaný vůlí“. Naproti tomu *vomit* (Levinová ho proto uvádí v jiné podskupině) primárně označuje neovladatelnou emisi látky provázenou zvukem, vyvrhnutí obsahu žaludku, což navozuje tranzitivní užívání tohoto slovesa (20 % préteritálních tvarů), a to ve stejné sémantické struktuře jako intranzitivní *vomit*, tj. v doslovném významu a s osobním podmínkem. V tom se liší od *belch*, které mělo v tranzitivním užití figurativní význam a neživotný podmět.

Blush, v důsledku svého významu „stát se červeným v obličeji“ (*become red in the face*) tvoří samostatnou podtřídou, která se reflektuje ve struktuře predikativní části. Ačkoliv převládá vzorec S – V s kontextově závislým podmínkem a strukturou přísudkové části bez modifikace, *blush* se opakovaně vyskytovalo s intenzifikátorem nebo modifikátorem označujícím rozsah zardění, viz ex. (10), což svědčí o jeho sémanticky sponové povaze (srov. též nominální realizační formu intenzifikátoru).

- (10) a. The girl blushed like they used to in my day. (HCU)
- b. The whole of Miss Honey's pale and pleasant face blushed a brilliant scarlet. (CH4)

- c. The piggies blushed even pinker than usual, (HH3)
- d. The flower on the sheet blushed red (C86)
- e. as the sky blushed in an ever-widening arc (HW)

Porovnáme-li výskyt a typy modifikátorů zkoumaných sloves s modifikátory v prezentačních větách, ukazují se výrazné rozdíly jak v zastoupení, tak v sémantických rolích: prezentační věty je většinou obsahují, a to v sémantické roli temporální a/nebo lokální scény, na níž se jev uváděný na scénu / do diskurzu objevuje či existuje. Ve větách obsahujících zkoumaná slovesa se modifikátory vyskytují méně často – převládá minimální struktura S – V bez modifikace, a pokud se vyskytují, typicky modifikují způsob slovesného děje.

Z hlediska disponovanosti k vyjadřování prezentační škály zkoumaná slovesa ukazují rozdíly pramenící z povahy podmětu (pdmět osobní / neosobní / neživotný, kontextově závislý / nezávislý) a s tím související možnosti figurativního užití: skupinu sloves *flinch* charakterizuje osobní kontextově závislý podmět a doslovný význam, kdežto slovesa skupiny *hiccup* se vyskytují i s neživotnými podměty a v přeneseném významu. Z těchto hledisek se disponovanost k vyjadřování prezentačního významu u sloves skupiny *flinch* jeví jako nulová, kdežto u sloves skupiny *hiccup* jako okrajová: *blush* se vyskytlo dvakrát jako prezentační sloveso v případě druhé instance, ve vytykáací konstrukci a s rématem indikovaným intonačním centrem (v důsledku kontextově zapojenosti všech ostatních prvků věty, ex (13) a.

(13) a. It was he who blushed now at being taken for a country bumpkin. (CJX) b. Had she blushed earlier? No. He had blushed, not she. (APM).

Jiná marginální realizační forma prezentační věty – přímá řeč s postponovanou uvozovací větou s invertovaným V – S slovosledem – se vyskytla se slovesem *belch*, ex (5).

(5) “I am a qualified physician,” belched the other. (AEB)

Blush a *hiccup* se také vyskytlo ve funkci uvozovacího slovesa – v těchto případech uvozovací sloveso zahrnuje způsob děje, ale prezentační větu netvoří, neboť mají přímý slovosled S - V s kontextově zapojeným podmětem.

Kromě těchto tří marginálních realizačních forem prezentační věty se dvakrát vyskytla forma iniciální rematický podmět + prezentační sloveso, která se řadí jako druhá nejčastější za prototypickou existenciální konstrukcí, se slovesy *belch* a *blush* (6) d. a (11) a. V téže realizační formě byl zaznamenán jeden případ potenciální prezentační struktury, viz (6) c.

(6) d. A blast of heated air rushed past, and poisonous smoke belched toward him (FSR)

(11) a. Springtime. Daffodils and primrose fluttered and blushed from warm corners (ASN)

(6) c. He was trailing a long, thick, green hose. Water belched out as he drenched each tree (CDX)a

Realizační forma presentační věty řadící se za touto formou, počáteční příslovečné určení – sloveso – podmět, se nevyskytla.

Srovnáme-li výskyt presentačních vět z hlediska frekvence výskytu a zastoupení realizačních forem se zastoupením vět kvalifikačních, jeví se disponovanost sloves skupiny *hiccup* sice ne jako nulová, ale evidentně marginální.

4. Závěr

Cílem předložené rozpravy je odpověď na otázku, jsou-li intransitivní slovesa obecně disponovaná vyjadřovat presentační význam. Z hlediska své valenční struktury k tomu mají nejlepší podmínky, neboť vyžadují jen jednoho účastníka slovesného děje, tj. v angličtině podmět. V minimální struktuře bez modifikace jsou tedy jen dva kandidáti na FSP funkci rématu, podmět nebo přísudek. V presentační větě musí být podmět – jev prvně uváděný do diskurzu / na scénu – kontextově nezávislý. Kontextově nezávislý podmět může však mít i věta kvalifikační: o tom, zda jde o prezentaci nebo kvalifikaci v tomto případě rozhoduje význam slovesa: v presentační větě má presentační význam. Hledání odpovědi na položenou otázku vychází z předpokladu, že věty s kontextově nezapojeným podmětem mohou být perspektivovány nejen k podmětu, ale i k přísudku, tj. realizovat i věty kvalifikační.

Jak ukázal předcházející výzkum, intransitivní slovesa mají presentační význam, vyjadřují-li ho explicitně nebo implicitně, přičemž implicitní presentační význam byl zjištěn především u sloves, jejichž význam je afinitní s významem podmětu. Zkoumaná slovesa tedy vyjadřují jiný význam afinitní s podmětem než presentační: tělesné procesy neovládané lidskou vůlí. Druhý sémantický rys podmětů zkoumaných sloves je životnost / neživotnost a v rámci životnosti osoba: v předcházejícím výzkumu se osobní podměty vyskytovaly jen se slovesy vyjadřujícími presentační význam explicitně. Explicitní význam vybraných sloves je vyjadřování tělesných procesů či pocitů neovládaných lidskou vůlí podle klasifikace Beth Levinové: skupiny *hiccup* (*belch, blush, hiccup, sneeze, vomit*) a skupiny *flinch* (*cringe, flinch, wince*). Příklady vět obsahujících tato slovesa byly čerpány z Britského národního korpusu. Vzhledem k tomu, že zdrojem těchto sloves byla téměř výlučně beletrie, výběr výzkumného materiálu byl omezen na minulý čas (*préterit*, neboť to je hlavní rovina

temporální orientace narativního textu. K tomuto omezení vedly též kvantitativní údaje k slovesu *blush* v *Longman Grammar*, které ukazují silnou asociaci tohoto slovesa (80% výskytů) s minulým časem.

Příklady byly zkoumány z hlediska čtyř realizačních forem, existenciální konstrukce, rematický podmět v preverbální pozici, inverze podmětu a přísudku po počátečním adverbialním určení a po přímé řeči v postponované uvozovací větě. Zahrnuty byly i případy druhé instance, tj. prezentační škála indikovaná vytýkáací konstrukcí nebo prozodicky.

Realizační struktura s tranzitivním slovesem (především s *have*, ale i jinými) byla ponechána stranou.

Větný vzorec, který převládal v převážné většině dokladů, byl S-V, tj. jedna z realizačních forem prezentační věty, pokud je podmět kontextově nezávislý. Z celkového počtu zkoumaných dokladů (917, viz 975 tvarů se sufixem *-ed* v Tabulce, minus 58 tvarů *-ed* v jiné než preteritální funkci) vět s kontextově nezapojeným podmětem bylo 18 včetně 5 vět s jinými temporálními tvary než préteritem. V těchto větách mělo sloveso prezentační význam ve dvou, potenciálně třech případech. V ostatních mělo význam kvalifikační. Není náhodou, že v těchto dvou až třech větách mělo sloveso figurativní význam a neživotný podmět. Naproti tomu v kvalifikačních větách byly podměty životné a sloveso mělo doslovný / základní význam. Pokud jde o ostatní realizační formy prezentační věty, existenciální konstrukce se vůbec nevyskytla a jako test prezentační věty nefungovala. Vyskytla se však realizační forma s přímou řečí a postponovanou uvozovací větou s inverzí přísudku a podmětu, a dva případy druhé instance, vytýkáací konstrukce a prosodické vytčení. Ze zaznamenaných struktur jen typ rematický podmět v iniciální pozici je frekventovaný. Realizační formy druhé instance a přímá řeč + postponovaná uvozovací věta s inverzí jsou periferní. Lze tedy uzavřít, že zkoumaná slovesa nejsou disponovaná k vyjadřování prezentačního významu. Tento závěr je však třeba ověřit psycholingvistickými experimenty, v nichž by doklady se zkoumanými slovesy byly převedeny na prezentační věty a předloženy rodilým mluvčím k posouzení jejich přijatelnosti / nepřijatelnosti. Máme-li dojít k obecnější představě o míře prezentačního potenciálu intranzitivních sloves, je třeba zkoumat další sémantické třídy sloves, která nemají prezentační význam a vyjadřují nevolitivní procesy specifické pro lidské konatele.

References

- Adam, Martin (2013): *Presentation Sentences* (Syntax, Semantics and FSP). Brno: Masaryk University, faculty of Education.
- Adam, Martin (2016): A Case Study in Verbs Operating in the Presentation and/or Quality Scale Respectively: BUZZ and SEIZE. In: Marie Crhová and Michaela Weiss (eds): *Silesian Studies in English 2015. Proceedings of the 4th International Conference of English and American Studies*. Opava: Silesian University. Pp. 7-18.
- Biber, Douglas, et al. (1999): *Longman Grammar of Written and Spoken English*. London: Longman,
- Brůhová, Gabriela – Markéta Malá (2019): English presentative sentences with *have*. In *Linguistica Pragensia* (29/2). Pp. 160-177.
- Chamonikolasová Jana (2010): Communicative perspectives in the theory of FSP In *Linguistica Pragensia* (20), pp. 86-93.
- Chamonikolasová Jana – Adam, Martin (2005): The presentations scale in the theory of functional sentence perspective. In: Jan Čermák et al. (eds): *Patterns. A Festschrift for Libuše Dušková*. Praha: Charles University. Pp.59-69.
- Dušková, Libuše (2015a): *From Syntax to Text: the Janus Face of Functional Sentences Perspective*. Praha: Karolinum Press.
- Dušková, Libuše (2015b): Textual role of two forms of rhematic subjects: initial rhematic subjects vs. subjects rhematized by *it*-clefts. In *Linguistica Pragensia* (25/1), pp. 49-66.
- Firbas, Jan (1992): *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Firbas, Jan (1994): Substantiating Daneš's view of givenness as a graded phenomenon. In: Světlá Čmejrková and František Štícha (eds): *The Syntax of Sentence and Text. A Festschrift for František Daneš*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins. Pp. 119-129.
- Firbas, Jan (2010): *Collected Works*. Aleš Svoboda, Jana Chamonikolasová and Ludmila Urbanová (eds): Vol. 1. Brno: Masaryk University Press.
- Firbas, Jan (2013): *Collected Works*. Jana Chamonikolasová, Miroslav Černý and Ludmila Urbanová (eds): Vol. 2. Brno: Masaryk University Press.
- Firbas, Jan (2014): *Collected Works*. Jana Chamonikolasová, Miroslav Černý and Eva Golková (eds): Vol. 3. Brno: Masaryk University Press.
- Levin, Beth (1993): *English Verb Classes and Alternations: a Preliminary Investigation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Longman Dictionary of Contemporary English* (1992). London: Longman.
- Quirk, Randolph et al. (1085): *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.

Řezníčková, Ivana (2013): *Selected FSP Aspects of a Narrative Text*. Ostrava: University of Ostrava.

Svoboda, Aleš (1981): *Diatheme*. Brno: Masaryk University.

Svoboda, Aleš (2005): Fribasian semantic scales and comparative studies. In: Jan Čermák et al. (eds): *Patterns. A Festschrift for Libuše Dušková*. Praha: Charles University. Pp. 217-229.

Sources

British National Corpus. Accessed through the Czech National Corpus website in the Kon Text interface. Last accessed July 2018.